

Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w 1964 roku

Compte-rendu de l'activité du Musée Archéologique à Poznań en 1964

WSTĘP

Działalność Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w 1964 r. była realizacją planów szczegółowych opracowanych przez poszczególne działy, a następnie przedyskutowanych kolegiально i zatwierdzonych przez dyrekcję. W niniejszym sprawozdaniu zachowujemy dotychczasowy układ, jakkolwiek według ostatnio opracowanego schematu organizacyjnego Muzeum nastąpiły pewne zmiany w zakresie czynności poszczególnych działów i ich struktury. Pełna ich realizacja nastąpi jednak dopiero w 1965 r., co znajdzie wyraz w kolejnym sprawozdaniu.

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-BADAWCZA

Badania terenowe

Podstawowe zadanie Muzeum, tj. gromadzenie zbiorów archeologicznych, urzeczywistniano drogą prac wykopaliskowych oraz planowych badań powierzchniowych. W roku sprawozdawczym prowadzono prace wykopaliskowe na 9 stanowiskach. Z tej liczby na 6 obiektach kontynuowano badania rozpoczęte w latach poprzednich. Oprócz funduszy własnych dysponowano kredytami Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Archeologicznych i Miejskiego Konserwatora Zabytków oraz dotacjami prezydentów Powiatowych Rad Narodowych w Słupcy i Wągrowcu, które finansowały badania w Łądzie i w Smuszewie. W badaniach terenowych brali udział pracownicy naukowcy i technicy Muzeum. Na dwóch stanowiskach odbywali obowiązkowe praktyki studenci archeologii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Chronologicznie badania obejmowały obiekty od wczesnej epoki brązu do okresu średniowiecza.

Najstarsze stanowisko w tegorocznych badaniach stanowiła osada ludności kultury przedłużyckiej z II okresu epoki brązu w Bruszczewie, pow. Kościan. Osada ta dostarczyła 12 jam, z których pięć stanowiło obiekty mieszkalne z piwniczkami. Z pierwotnych drewnianych, naziemnych konstrukcji odkrytych domostw zachowały się ślady słupów wbitych w ziemię. W obrębie jam znaleziono całe oraz uszkodzone naczyńka gliniane, nieckowate ka-

mienie żarowe z rozcieraczami, polepę i kości zwierzęce, wreszcie liczne przedmioty kamienne, jak płaskie podkładki, młot i in. Badaniami, które przeprowadzone były w ciągu sierpnia, kierował mgr Z. Pieczyński.

W Kotlinie, pow. Jarocin przedmiotem badań była osada ludności kultury łużyckiej. W sezonie sprawozdawczym, który był już czwartym rokiem badań, odkryto 11 jam oraz jedno palenisko. Obok jam zawierających czysty materiał kultury łużyckiej z okresu halsztackiego, wystąpiły obiekty z materiałem mieszanym łużyckim i wczesnośredniowiecznym. Jedna z jam zawierała wyłącznie materiał wczesnośredniowieczny. Prace, pod kierunkiem mgr M. Zeylandowej, trwały od 11 do 29 sierpnia.

Wiadomość o niszczeniu obiektu archeologicznego na terenie eksploatowanej piasznicy w Poznaniu-Psarskiem zdecydowała o podjęciu tam, poza planem, prac ratunkowych. Odkryto cmentarzysko kultury łużyckiej z okresu halsztackiego. Badania objęły teren 150 m², dostarczając 8 uszkodzonych grobów. Inwentarz ich stanowiła ceramika oraz ozdoby z brązu i żelaza, głównie szpile i bransolety. Prace te, którymi kierował mgr L. Krzyżaniak, trwały od 10 do 30 maja.

W Smuszewie, pow. Wągrowiec zakończono szósty z kolei sezon wykopaliskowy. Badania skoncentrowały się w dwóch punktach: wewnątrz grodziska oraz po zewnętrznej stronie falochronu. W wykopach wewnętrznych o powierzchni 115 m² odsłonięto dalsze konstrukcje drewniane chat, usytuowanych w kierunku wschód—zachód i przylegających do siebie ścianami. Przykrywała je warstwa zwęglonych ziaren zbóż. Odkryto także paleniska kamienne i gliniane. Ogólny stan odsłoniętych obiektów był chaotyczny i wskazywał na wtórną, częściową zabudowę wnętrza grodu. Inwentarz ruchomy z grodziska, podobnie jak w latach ubiegłych, stanowiła ceramika, kości zwierzęce oraz zabytki metalowe, rogowe, kościane, gliniane, kamienne i szklane. Po zewnętrznej stronie falochronu odsłonięto pomost złożony z dranic opierających się na pionowych słupach. Odkryciem tym zakończono na grodzisku badania nad systemem umocnień. Prace pod kierunkiem mgr. D. Durczewskiego, trwały od 7 lipca do 15 sierpnia.

Mgr A. Lipińska prowadziła od 3 do 15 sierpnia prace wykopaliskowe w Łomnicy, pow. Trzcianka, odkrywając ślady osady kultury pomorskiej z okresu halsztackiego. W skład jej wchodziło 8 jam oraz duże, wolno stojące palenisko.

Dwa dalsze obiekty kultury pomorskiej badano w Stobnie, również w powiecie trzciańskim, Na stan. 1 odkryto osadę o charakterze obozowiska, w skład której wchodziło 58 niewielkich, dość zróżnicowanych jam. Współczesne jej okazało się cmentarzysko odkryte na stan. 5, które dostarczyło dwóch grobów skrzynkowych bardzo starannie zbudowanych. Groby zawierały większą ilość pochówków popielnicowych z przystawkami. Po wyeksplorowaniu groby zabezpieczono w celu urządzenia ekspozycji polowej. Łącznie na obydwu stanowiskach zbadano, pod kierunkiem mgr. L. Krzyżaniaka, obszar o powierzchni 650 m², w czasie od 2 lipca do 4 sierpnia.

Na terenie niszczonej piasznicy w Mściszewie, pow. Oborniki odkryto jeden grób kultury grobów podkloszowych, jeden dość bogato wyposażony grób z okresu wpływów rzymskich oraz 15 jam wczesnośredniowiecznych z XII—XIII w. Prace te prowadzone pod kierunkiem mgr. Z. Pieczyńskiego trwały niecałe dwa tygodnie.

W czasie od 6 do 31 lipca kontynuowano prace wykopaliskowe w Łądzie, pow. Sępólno. Objęły one wyłącznie system umocnień. Na zbadanym odcinku odkryto fragmenty 2 wałów obronnych: starszego z XI—XII w. i młodszego z początku XIII w., dobudowanego od strony zewnętrznej. Obydwa zbudowane były w konstrukcji przekładkowej. W wale starszym stwierdzono ślady pożaru. Pracami kierowała mgr M. Zeylandowa.

Na zlecenie Miejskiego Konserwatora Zabytków podjęto po wieloletniej przerwie badania wykopaliskowe na terenie samego Poznania, a mianowicie w obrębie Starego Rynku. Pod kierownictwem naukowym doc. B. Kostrzewskiego prowadził badania zespół archeologów w składzie: mgr mgr K. Dębska-Luty, M. Kostrzewska, L. Krzyżaniak, A. Mikołajczykowa, E. Naumowiczówna i M. Zeylandowa. Zadaniem podjętych prac było stwierdzenie istnienia wcześniejszego osadnictwa na badanym terenie i uzyskanie materiałów do określenia roli Poznania lewobrzeżnego we wczesnym średniowieczu. Zbadano obszar o powierzchni 156 m². Ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego okazały się bardzo nikiłe. Dopiero w średniowieczu, tj. od drugiej połowy XIII w. teren ten został trwale zagospodarowany. Wzniesiono tu pierwsze budynki murowane (ratusz, dom pisarza i dom zw. Kurzą Nogą) oraz urządzenia targowe. Odkryto także pozostałości obiektów późniejszych, np. mury sukienic z XVI—XVII w. oraz urządzenia wodociągowe w postaci kanałów odprowadzających i studzienek-zbiorników z XV—XVII w. Ponadto znaleziono dużą ilość drobnych zabytków ruchomych.

Doraźne, ratownicze prace wykopaliskowe przeprowadzono na trzech stanowiskach. W Górze, pow. Poznań, wyeksplorowano jamę wczesnośredniowieczną, w obrębie znanej i zbadanej części osady. W Bobrownikach, pow. Ostrzeszów, stwierdzono istnienie cmentarzyska kultury łuży-

kiej z IV okresu epoki brązu, wreszcie w Głuchowie, pow. Kościan zabezpieczono grób kultury grobów podkloszowych. W ośmiu wypadkach interweniowało Muzeum na zgłoszenia o odkryciach lub niszczeniu zabytków archeologicznych.

W wyniku badań powierzchniowych prowadzonych głównie na terenie woj. poznańskiego, a sporadycznie także zielonogórskiego, zarejestrowano 64 stanowiska: w powiecie gostyńskim — Pudliszki (stan. 3); w pow. kościańskim — Bielewo (stan. 2), Bruszczewo (stan. 4, 5, 12 i 13), Cichowo (stan. 1, 3), Głuchowo (stan. 1), Stare Bojanowo (stan. 3); w pow. obornickim — Chrustowo (stan. 2, 3), Kowalewko (stan. 1, 3), Mściszewo (stan. 2, 3, 4), Objezierze (stan. 6, 7), Słepuchowo (stan. 5, 6), Wargowo (stan. 3, 4), Żukowo (stan. 1, 2, 3, 4); w pow. ostrowskim — Biskupice Zabaryczne (stan. 1); w pow. ostrzeszowskim — Bobrowniki (stan. 1, 2); w pow. poznańskim — Gruszczyn (stan. 1a, 1b, 1c), Poznań-Antoninek (stan. 2); w pow. trzciańskim — Biała (stan. 2, 3, 4), Łomnica (stan. 1, 2), Motylewo (stan. 1, 2), Radolin (stan. 1), Stobno (stan. 6, 7, 8, 9, 10, 11), Trzcianka (stan. 1), Wrząca (stan. 1); w pow. wrzesińskim — Pyzdry (stan. x). Z terenu woj. zielonogórskiego: w pow. lubskim — Witaszkowo (stan. 1, 2, 3, 4) a w pow. międzryczkim — Gaj (stan. 1, 2) i Poręba (stan. 2, 3, 4, 5, 6). Dokumentacja oraz materiał zabytkowy z powyższych badań znajduje się w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, z wyjątkiem materiałów z Witaszkowa, pow. Lubsko, przekazanych Muzeum Okręgowemu w Zielonej Górze.

Prace wewnętrzno-muzealne

W pracowni inwentaryzacyjno-katalogowej trwały prace bieżące nad inwentarzem oraz katalogami: przedmiotowym, kulturowym i fotograficznym. Do inwentarza zabytków zapisano 158 pozycji. W skład tego wchodzi 98 pozycji z badań własnych Muzeum, tj. ponad 60% oraz 60 darów osób prywatnych, rzadziej szkół i innych instytucji. W pracowni wykonano 1289 kart katalogu przedmiotowego. Główne pozycje w nim stanowią zabytki pochodzące z badań systematycznych w Bruszczewie, pow. Kościan i w Kotlinie, pow. Jarocin a także uzupełnienia brakujących pozycji, które realizowano w trakcie dokonywania skontrum poszczególnych magazynów. Prace inwentaryzacyjne kontynuowano w magazynach: epoki kamienia (30%), wczesnej epoki brązu (50%), kultury łużyckiej (20%), kultury pomorskiej (15%) i okresu wczesnośredniowiecznego (40%). Magazyny pozostawały w dalszym ciągu zamknięte dla ruchu zewnętrznego.

Prowadzono na bieżąco kartotekę kulturową, dokonując w niej zapisów na podstawie księgi inwentarzowej. Zgodnie z rozporządzeniem ministra Kultury i Sztuki założono księgę ruchu muzealiów. Katalog negatywów fotograficznych powiększył się o 1200 numerów, osiągając pod koniec roku liczbę 18 781 pozycji. Pracownią kierowała w dalszym ciągu mgr M. Piaszykowska.

Inne prace naukowe

Kolejny dział pracy zespołu naukowego, obok badań terenowych i inwentaryzacyjno-katalogowych,

stanowiło opracowywanie gromadzonych przez Muzeum zabytków. Duży nacisk położono na sprawę publikacji zbiorów, dotychczas mało dostępnych dla szerszego grona zainteresowanych. Podjęto też szereg prac długoterminowych. Pięciu pracowników naukowych rozpoczęło prace doktorskie.

W r. 1964 ukazały się w druku następujące pozycje: Stanisław Jasnosz

— *Sprawozdanie z działalności Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w 1963 r.*, „*Fontes Archaeologici Posnanienses*”, vol. 15 : 1964, s. 230—236.

— *Starożytne osadnictwo na terenie Objezierza*, pow. Oborniki, tamże, s. 164—189.

— *Wstępne badania wykopaliskowe na wczesnośredniowiecznym grodzisku w Bruszczewie w pow. kościańskim*, „*Przegląd Archeologiczny*”, t. 16 : 1963, s. 162—173.

Michał Kobusiewicz

— *Materiały krzemienne z Nożyczyna w pow. mogileńskim*, tamże, s. 75—82.

— *Neolityczne pracownie krzemieniarskie z Pałcza w pow. bydgoskim*, tamże, s. 131—135.

— *Nowe materiały do znajomości epoki kamiennej w powiecie bydgoskim* [w:] *Prace Wydziału Nauk Humanistycznych Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego*, seria C, nr 3, Bydgoszcz 1964, s. 5—31.

— *Stanowisko przemysłu tarnowskiego w Trzebcy*, pow. Pojęczno, „*Fontes Archaeologici Posnanienses*”, vol. 15 : 1964, s. 1—11.

— *Ślady osadnictwa z epoki kamienia na stan. 3 w Słupcy*, tamże, s. 160—161.

Bogdan Kostrzewski

— *The Duke's Borough in Giecz, Środa District*, „*Archaeologia Polona*”, t. 6 : 1964, s. 234—245.

— *Działalność Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w dwudziestolecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, „*Fontes Archaeologici Posnanienses*”, vol. 15 : 1964, s. V—XII.

— *Giecz* [w:] *Słownik Starożytności Słowiańskich*, t. II, cz. 1, Wrocław—Warszawa—Kraków, 1964, s. 104—106.

— *Trzydziesty rocznik „Z otchłani wieków”*, „*Z otchłani wieków*”, R. 30 : 1964, s. 1—12.

— *Wyniki badań archeologicznych w Gieczu w latach 1960 i 1961*, „*Sprawozdania Archeologiczne*”, t. 16 : 1964, s. 170—176.

— *Rec.: Henryk Łowmiański, Początki Polski. Z dziejów Słowian w I tysiącleciu n. e.*, t. I, Warszawa 1963. „*Z otchłani wieków*”, R. 30 : 1964, s. 46—48.

Mieczysława Kowiańska-Piaszykówna

— *Grób z wczesnej epoki brązu w Międzyrzeczu*, „*Fontes Archaeologici Posnanienses*”, vol. 15 : 1964, s. 191—192.

— *Z dziejów nadwarciańskiego grodu*, „*Z otchłani wieków*”, R. 30 : 1964, z. 4, s. 225—228.

Lech Krzyżaniak

— *Badania archeologiczne w Tikal (Gwatemala)*, tamże, s. 265—268.

— *Wczesnośredniowieczne pochówki z Biernatek w pow. śremskim*, „*Przegląd Archeologiczny*”, t. 16 : 1963, s. 173—177.

— *Zespół grobowy z IV okresu epoki brązu ze Zbąszynia w pow. nowotomyskim*, tamże, s. 135—137.

Aleksandra Lipińska

— *Cmentarzysko kultury łużyckiej z wczesnego okresu żelaza w Krobi Starej*, pow. Gostyń, „*Fontes Archaeologici Posnanienses*”, t. 15 : 1964, s. 110—120.

Maria Malinowska

— *Ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego na stanowisku 3 w Słupcy*, tamże, s. 161—163.

Tadeusz Malinowski

— *Dalsze badania osadnictwa ludności kultury łużyckiej wczesnej epoki żelaza w Słupcy*, tamże, s. 121—154.

— *Informacje o jugosłowiańskich wystawach archeologicznych*, „*Z otchłani wieków*”, R. 30 : 1964, z. 4, s. 236—247.

— *Możliwości interpretacyjne znaleziska złotych przedmiotów scytyjskich w Witaszkowie*, „*Wiadomości Archeologiczne*”, t. 30 : 1964, z. 3—4, s. 215—220.

— *Poland* [w:] *COWA Surveys and Bibliographies, Central Europe*, dz. 5, nr 3, COWA Bibliography, Cambridge, Mass. 1964, s. 29—45.

— *Wystawa stała Muzeum Archeologicznego w Poznaniu*, „*Fontes Archaeologici Posnanienses*”, vol. 15 : 1964, s. 206—229.

— *Zabytki tzw. kultury grobów podkloszowych z cmentarzyska w Masłowie*, pow. Śrem, tamże, s. 198—201.

— *Rec.: Studia i materiały do dziejów ziemi sieradzkiej*, praca zbiorowa pod red. Zofii Neymanowej, t. I, Łódź 1962 Muzeum w Sieradzu, 132 ss. „*Z otchłani wieków*”, R. 30 : 1964, z. 1, s. 49—52.

Eliza Naumowiczówna

— *Cmentarzysko kultury łużyckiej z IV—V okresu epoki brązu w Czarnym Piątkowie*, pow. Środa, „*Fontes Archaeologici Posnanienses*”, vol. 15 : 1964, s. 77—107.

— *Wczesnośredniowieczne grodzisko w Myszęcinie*, pow. Świebodzin, tamże, s. 202—205.

Zbigniew Pieczyński

— *Cmentarzysko z środkowego okresu lateńskiego w Rzęzawach w pow. tureckim*, „*Przegląd Archeologiczny*”, t. 16 : 1963, s. 149—153.

— *Resztki osady kultury łużyckiej w Szyszynku*, pow. Konin, „*Fontes Archaeologici Posnanienses*”, vol. 15 : 1964, s. 193—197.

Anna Wojciechowska

— *Metoda i przebieg konserwacji łodzi ledniczej*, „*Wiadomości Archeologiczne*”, t. 30 : 1964, z. 3—4, s. 481—488.

Maria Zeylandowa

— *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Rososzycy w pow. ostrowskim*, „*Przegląd Archeologiczny*”, t. 16 : 1963, s. 164—176.

— *Kilka uwag o naszyjnikach z okrągłego drutu (w związku z naszyjnikami znalezionymi w Sierszewie w pow. jarocińskim)*, tamże, s. 138—140.

Trzykrotnie w ciągu roku sprawozdawczego odbyły się posiedzenia kolegium z udziałem wszyst-

kich pracowników naukowych Muzeum. W czasie kampanii wykopaliskowych w Gieczu i Łądzie odbyły się narady robocze przy współudziale archeologów i historyków z innych placówek naukowych. W celach samokształceniowych szczególnie pracownicy odwiedzili niektóre muzea i instytuty archeologiczne w Polsce, a ponadto zorganizowano objazd naukowy po stanowiskach archeologicznych Polski południowej. Doc. B. Kostrzewski prowadził w roku akademickim 1963/1964 wykłady dla studentów w Toruniu, zleczone przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Również Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu zlecił trzem pracownikom Muzeum prowadzenie ćwiczeń ze studentami archeologii z zakresu muzealnictwa (mgr D. Durczewski), rysunku (mgr S. Jasnosz) i konserwacji zabytków (mgr A. Wojciechowska). Muzeum nasze było współorganizatorem urządzonej w Szczecinie konferencji muzeów archeologicznych w Polsce zachodniej, poświęconej archiwistyce muzealnej. Warto też nadmienić, że dyrektor doc. B. Kostrzewski powołany został do utworzonego przy Ministerstwie Kultury i Sztuki zespołu doradczego do spraw muzealnictwa archeologicznego. Muzeum nasze utrzymywało w dalszym ciągu ścisłą współpracę z Muzeum Okręgowym w Zielonej Górze i z Lubuskim Towarzystwem Naukowym. Wyrazem tego jest m. in. powołanie na przewodniczącego Komisji Archeologicznej Lubuskiego Towarzystwa Naukowego doc. B. Kostrzewskiego, inwentaryzacja zbiorów archeologicznych na terenie woj. zielonogórskiego, realizowana wspólnie z Muzeum Okręgowym i Woj. Konserwatorrem Zabytków w Zielonej Górze oraz prelekcje naszych pracowników w środowisku archeologów zielonogórskich.

Pracownicy naukowemu Muzeum uczestniczyli też w zebraniach i konferencjach archeologicznych organizowanych przez Instytut Historii Kultury Materialnej PAN, Polskie Towarzystwo Archeologiczne i Komisję Archeologiczną Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Doc. B. Kostrzewski powołany został do Sekcji Archeologicznej Komitetu Nauk Historycznych PAN oraz został członkiem Wydziału Nauk Historycznych PTPN. W związku z trwającymi przygotowaniem do międzynarodowego kongresu archeologii słowiańskiej w 1965 r. doc. B. Kostrzewski wszedł w skład komitetu organizacyjnego a pięciu pracowników naukowych zgłosiło swój aktywny udział w obradach kongresu.

Współpraca z zagranicą

Współpracę naukową z zagranicą utrzymywało Muzeum, podobnie jak w latach ubiegłych, głównie poprzez wymianę wydawnictw a także drogą kontaktów bezpośrednich. Muzeum nasze odwiedziło w roku sprawozdawczym 18 przedstawicieli placówek archeologicznych z: Bułgarii (1), Czechosłowacji (4), Japonii (1), Jugosławii (2), Niemieckiej Republiki Demokratycznej (3), Rumunii (2), Stanów Zjednoczonych (1), Węgier (2) oraz Związku Radzieckiego (2).

Wyjazdy zagraniczne pracowników Muzeum objęły Jugosławię, Niemiecką Republikę Demokratyczną i Węgry. Wzięli w nich udział: doc. B. Ko-

strzewski, mgr Z. Pieczyński, mgr A. Wierzchowicki i mgr A. Wojciechowska w ramach wyjazdów służbowych oraz mgr M. Kowiańska-Piaszykowa i dr T. Malinowski w ramach wizyt prywatnych. W czasie tych podróży zapoznano się ze zbiorami i muzeami archeologicznymi a także z aktualnym stanem prac w terenie i pracami konserwatorskimi. Ponadto mgr S. Jasnosz uczestniczył w wyprawie naukowej do Gwinei, zorganizowanej przez Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie przy poparciu finansowym Ministerstwa Kultury i Sztuki.

Wyrazem współpracy Muzeum z zagranicą była również wystawa, pt. „Grody słowiańskie w Meklemburgii”, której uroczyste otwarcie odbyło się w Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie 22 XI 1964 r. Wystawa ta została przygotowana przez Museum für Deutsche Geschichte w Berlinie Wsch. i Museum für Ur- und Frühgeschichte w Zwierzyńie i eksponowana w Polsce dzięki inicjatywie Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w ramach stałej współpracy z wyż. wym. muzeum berlińskim. Nasze Muzeum przygotowuje w zamian wystawę, pt. „Początki miast polskich w świetle badań archeologicznych”, projektowaną na 1965 r. W otwarciu wzięli udział przedstawiciele władz miejskich i placówek archeologicznych Szczecina oraz Poznania, a także delegacja z Museum für Deutsche Geschichte z dyrektorem prof. W. Nimtzenem na czele.

Pracownia numizmatyczna

W pierwszym roku swej działalności skoncentrowała się głównie na pracach porządkowych i inwentaryzacyjnych. Opracowano wzór odrębnej księgi inwentarzowej dla numizmatów. Wpisano do inwentarza i skatalogowano trzy skarby: z Dzierżnicy, pow. Środa, Kinna, pow. Mogilno i z Kąpieli, pow. Gniezno. Przeprowadzono ponadto skontrum skarbów znajdujących się w zbiorach Muzeum. Pracownię prowadził mgr A. Wierzchowicki.

Archiwum

Bieżące prace archiwum polegały na rejestrowaniu wszystkich danych dotyczących nabytych przez Muzeum w roku sprawozdawczym zabytków, pochodzących zarówno z badań jak i darów. Kontynuowano również tłumaczenia archiwaliów niemieckich na język polski. Do końca 1964 r. przetłumaczono archiwalia z powiatów: chodzieskiego, czarnkowskiego, gostyńskiego, kościańskiego, krotoszyńskiego i leszczyńskiego. Pracami archiwum kierował mgr W. Śmigielski.

Biblioteka

Stan księgozbioru muzealnego z końcem 1964 r. wyrażał się liczbą 16 353 tomów. Stanowi to przyrost w okresie sprawozdawczym o 1104 pozycje, w tym 616 zeszytów wydawnictw periodycznych i 488 tomów wydawnictw zwartych. Największa ilość pochodzi z wymiany — 560 woluminów. Pozostałe pozycje nabyto: drogą zakupu — 254, poprzez prenumeratę — 185, w postaci darów — 105.

Biblioteka utrzymywała wymianę wydawnictw

z 253 instytucjami w kraju (44) i zagranicą (209). Nowe kontakty wymienne nawiązano z 5 placówkami (1 krajowa, 4 zagraniczne).

Ze zbiorów bibliotecznych korzystali głównie pracownicy Muzeum oraz pokrewnych instytucji, pracownicy wyższych uczelni, studenci, nauczyciele i uczniowie. W czytelnicy zanotowano 604 odwiedzin. Na miejscu udostępniono 318 osobom 2281 tomów, a poza bibliotekę wypożyczono 574 pozycje 112 czytelnikom. W ramach wymiany międzybibliotecznej wypożyczono z innych bibliotek 1 tom, a przesłano 37 woluminów.

Kontynuowano prace nad katalogiem alfabetycznym, przedmiotowym oraz katalogiem artykułów z czasopism. Sporządzono 1519 kart do katalogów alfabetycznego i analitycznego oraz uzupełniono o 47 nowych haseł katalog przedmiotowy, liczący obecnie 560 haseł. W zakres czynności personelu biblioteki wchodziła także korespondencja i zakupy książek. W roku sprawozdawczym oprawiono 504 tomy, głównie czasopism i wydawnictw seryjnych. W związku z rychłą przeprowadzką biblioteki do nowego gmachu muzealnego przystąpiono do prac nad skonstruowaniem katalogu przedmiotowego i zmiany dotychczasowego układu alfabetycznego na numerowy. Od 1 XII 1964 r. biblioteka została zamknięta aż do momentu zorganizowania jej w nowych pomieszczeniach w Pałacu Górków.

Z dniem 1 stycznia 1964 r. nastąpiła zmiana na stanowisku kierownika biblioteki, które po mgr W. Armonie objęła mgr M. Malinowska.

Wydawnictwa

W 1964 r. ukazał się kolejny, XV tom rocznika muzealnego „*Fontes Archaeologici Posnanienses*”. Obejmował on 32 arkusze wydawnicze i wyszedł w nakładzie 600 egzemplarzy. Dla upamiętnienia przypadającej w 1964 r. dwudziestej rocznicy powstania Polski Ludowej zaopatrzone wszystkie egzemplarze w barwną obwolutę z napisem „*Dwudziestolecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*”. Tom rozpoczyna się artykułem doc. B. Kostrzewskiego podsumowującym działalność Muzeum w dwudziestolecie. Omówieniu wystawy stałej Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w okresie powojennym poświęcony jest artykuł dr. T. Malinowskiego. Na dalszą treść tomu składają się prace materiałowe obejmujące, obok przeważających stanowisk kultury łużyckiej, także stanowiska z epoki kamienia i wczesnego średniowiecza, dalej krótkie komunikaty o najnowszych odkryciach i sprawozdania z działalności Muzeum.

Ponadto w roku sprawozdawczym wydano afisz dla wystawy, pt. „*Grody słowiańskie w Meklemburgii*” w nakładzie 1000 egzemplarzy oraz wzniesiono prospekt muzealny w ilości 3000 sztuk.

Pracownie pomocniczo-naukowe

W pracowni rekonstruktorskiej wykonano 439 całkowitych oraz 979 częściowych rekonstrukcji okazów ceramiki. W liczbie tej mieszczą się przede wszystkim materiały pochodzące z systematycznych badań wykopaliskowych w 1963 r. w Bru-

szczewie, pow. Kościan, Łądzie, pow. Słupca, Ujściu, pow. Chodzież i w Smuszewie, pow. Wągrowiec. W roku sprawozdawczym zakończono prace rekonstruktorskie ceramiki z największego dotychczas w Polsce cmentarzyska kultury łużyckiej w Laskach, pow. Kępno. Pracownia dokonywała sukcesywnie uzupełnień ceramiki ze starych zbiorów, wymagającej naprawy przed przeniesieniem jej do nowych pomieszczeń muzealnych.

Pracownia technologiczna ceramiki z uwagi na dotychczasowy brak odpowiednich warunków do pracy, głównie wyposażenia w niezbędny sprzęt, ograniczała się do badań teoretycznych. Opracowywano podstawowe metody badawcze, uzupełniano bibliografię oraz sporządzono projekt przyszłej pracowni. Pracownią kierowała mgr K. Dębska-Luty.

W pracowni konserwatorskiej poddano zabiegom konserwatorskim 321 zabytków z żelaza, brązu, skóry i drewna uzyskanych w czasie badań stanowisk w Bruszczewie, pow. Kościan, Ujściu, pow. Chodzież oraz na Starym Rynku w Poznaniu. Do konserwacji drewna mokrego i skór zastosowano poliglikol. Wykonano ponadto 8 analiz spektralnych zabytków metalowych.

Obok zajęć praktycznych prowadzono badania teoretyczne w zakresie stosowania żywic epoksydowych do konserwacji zabytków metalowych. Przygotowano również artykuły z dziedziny konserwacji do czasopism archeologicznych. Pracownią kierowała mgr A. Wojciechowska.

Pracownia fotograficzna wykonywała w roku sprawozdawczym prace dla potrzeb Muzeum oraz na zlecenie Muzeum Historii Ruchu Robotniczego im. Marcina Kasprzaka w Poznaniu. Ponadto zrealizowano szereg zamówień dla Miejskiego Konserwatora Zabytków oraz dla instytucji archeologicznych i innych zleciodawców w kraju i za granicą. Ogółem wykonano 639 negatywów, 5730 odbitek i powiększeń oraz 113 przeźroczy. Katalog fotografii uzupełniono 1200 pozycjami. Inwentarz negatywów na koniec okresu sprawozdawczego zawierał 18 220 pozycji. Do ważniejszych osiągnięć pracowni należy wykonanie fotografii do trzech wystaw zorganizowanych przez Muzeum Historii Ruchu Robotniczego, a mianowicie „*Narodziny władzy ludowej w Wielkopolsce*”, „*Pamiętny wrzesień 1939 r.*”, oraz „*Dwudziestolecie wyzwolenia Poznania*”. Pracownią kierował Z. Ratajczak.

Podstawowym zadaniem pracowni kreślarskiej była dokumentacja rysunkowa zabytków w katalogu naukowym oraz przerysowania planów i map do publikacji. Ponadto oznaczono w trwały sposób około 1200 zabytków przed umieszczeniem ich w poszczególnych magazynach. W miesiącach letnich wykonano planse do wystaw polowych w Łądzie, pow. Słupca i w Gieczu, pow. Środa. Opracowano również projekt graficzny archeologicznej wkładki regionalnej do podręcznika historii dla V klasy.

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-OŚWIATOWA

Popularyzację archeologii w społeczeństwie i upowszechnianie akcji ochrony zabytków realizowano przy pomocy wystaw, prelekcji, wycieczek, prasy

i radia. Podstawowym narzędziem w tej akcji była jednak stała wystawa w Muzeum. Zespół naukowo-oświatowy pod kierunkiem mgr Z. Pawłowskiej może się pochwalić własnymi metodami pracy, wypróbowanymi w wieloletniej działalności i stale udoskonalanymi. Główny wysiłek w pracy skierowano na działalność wśród młodzieży szkolnej, poprzez współpracę ze szkołą. W tym celu kontynuowano względnie nawiązano nowe kontakty ze szkołami. Prowadzono szczególnie prace nad udoskonaleniem metod współdziałania archeologów w nauczaniu klas III i V. Służyły temu specjalnie przygotowane lekcje historii i polskiego, prowadzone w Muzeum na wystawie stałej w oparciu o materiał zabytkowy. W sumie udało się zainteresować tą formą nauczania ponad 30% szkół poznańskich. Na podkreślenie zasługuje fakt uczestniczenia w niektórych lekcjach hospitantów Studium Nauczycielskiego. Dalsze wysiłki działu oświatowego zmierzają będą w kierunku zwiększenia tego procentu zainteresowanych, co wydaje się realne dzięki nawiązaniu kontaktów z Ośrodkiem Metodycznym. Wyniki pracy działu naukowo-oświatowego wyrażają się w liczbach następująco: ogólna ilość zwiedzających — 19 489 osób, w tym młodzież w grupach zorganizowanych, tj. głównie klasy III i V — 16 191 osób, co stanowi 85% ogólnej liczby zwiedzających. Muzeum było czynne przez 305 dni, a przeciętna dzienna liczba zwiedzających wynosiła 63 osoby. Muzeum w Gnieźnie odwiedziło w tym czasie 12 508 osób, a rezerwat archeologiczny w Gieczu 10 641 osób. Ogółem więc wszystkie wystawy stałe Muzeum zwiedziło 42 638 osób.

Innym sprawdzianem owocności pracy oświatowej mogą być liczne sprawozdania i wypracowania szkolne powstałe jako efekt pobytu w Muzeum, a także liczne prace ręczne najmłodszych, ekspozowane m. in. w gablotce wystaw czasowych w Muzeum.

W roku sprawozdawczym czynna była w dalszym ciągu wystawa objazdowa, pt. „Wielkopolska przed dziesięcioma wiekami w świetle badań archeologicznych”. Ekspozowano ją w pięciu miejscowościach woj. zielonogórskiego: w Międzyrzeczu Wlkp., Drezdenku, Dobiegniewie, Skwierzynie i Zielonej Górze oraz w Pile w woj. poznańskim. Ogółem obejrzało ją 16 584 osoby. Frekwencja byłaby niewątpliwie większa przy stałej obsadzie wystawy w terenie.

W Technikum Geodezyjno-Drogowym w Poznaniu urządzono dwie wystawki czasowe, pt. „Środki komunikacji w pradziejach oraz „Prace naszych archeologów poza granicami kraju”. Dużym zainteresowaniem społeczeństwa cieszyły się miniaturowe wystawki archeologiczne w gablotach przy ul. Mielżyńskiego i Fredry. Ekspozowano tu wyniki najnowszych badań Muzeum, jak „Skarb z Górzycy”, „Łąd — wczesnośredniowieczny gród nad Wartą”, czy „Ujście nad Notecią przed dziesięcioma wiekami”, lub szczególnie atrakcyjne zagadnienia, jak np. „Ozdoby stroju w pradziejach”. Wystawka połowa w Łądzie, pow. Słupca poświęcona była systemowi obronnemu badanego obiektu. Frekwencję na wszystkich wystawach Muzeum ilustruje poniższe zestawienie:

Wystawa stała Muzeum	19 489 osób
Wystawa w Gnieźnie	12 508 osób
Wystawa w Gieczu	10 641 osób
Wystawa objazdowa „Wielkopolska przed dziesięcioma wiekami w świetle badań archeologicznych”	16 584 osób
Wystawa objazdowa „Grody słowiańskie w Meklemburgii”, ekspozowana od 22 XI 1964 w Muzeum Pomorza Zachodniego w Szczecinie	10 000 osób
Wystawki czasowe w Technikum Geodezyjno-Drogowym w Poznaniu i w Łądzie, pow. Słupca	2 400 osób
	Razem 71 622 osób

W opracowaniach scenariuszy i przygotowaniach materiałów do wystaw wydatną pomocą służyli pracownicy naukowemu Muzeum.

Bardzo ważnym środkiem popularyzowania wiedzy archeologicznej były także pogadanki, wykłady, prelekcje, kursy i inne formy spotkań w różnych środowiskach, zarówno na terenie Muzeum jak i poza nim, nie tylko w Poznaniu ale również na terenie całego województwa. Urządzono 299 pogadank dla 10 807 słuchaczy. Wśród nich było 70% młodzieży, tj. 7 702 osób. Charakterystyczny jest udział w tym poszczególnych klas, a mianowicie: 70 klas trzecich — 2 538 osób, 11 klas czwartych — 382 osoby, 66 klas piątych — 2 175 osób, 38 klas z techników — 1 302 osoby, 40 klas innych szkół — 1 305 osób. Odzwierciedla to zainteresowania wynikłe z programu szkolnego. Ponadto urządzono 48 wykładów dla zespołów nauczycielskich, w których wzięło udział 920 osób. Przeważająca liczba słuchaczy na jednym wykładzie wynosiła 36 osób. Wykłady ilustrowano zabytkami, fotografiami i przezroczkami.

W sposób systematyczny przebiegała współpraca z różnymi organizacjami społecznymi, że wymienimy tu Polskie Towarzystwo Archeologiczne, Komisję Oświatową przy Zarządzie Głównym PTA czy Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Warto także podkreślić aktywny udział kierowniczkę działu naukowo-oświatowego w rozlicznych konferencjach i seminariach urządzanych poza ośrodkiem poznańskim: w Łodzi, Przemyślu, Warszawie, Wrocławiu i w Zielonej Górze. Wygłoszone tam wykłady dotyczyły głównie współpracy muzeów archeologicznych ze szkołami oraz popularyzacji wiedzy archeologicznej. Wszystkie spotkały się z żywym zainteresowaniem zebranych oraz pozytywną oceną przedstawicieli Ministerstw Kultury i Sztuki i Oświaty. Mgr Z. Pawłowska została członkiem zarządu Komisji Upowszechniania Dóbr Kultury przy Zarządzie Muzeów i Ochrony Zabytków w Ministerstwie Kultury i Sztuki oraz sekretarzem Komisji Oświatowej PTA.

Popularyzacji służyły też artykuły mgr Z. Pawłowskiej opublikowane na łamach „Z otchłani wieków”, np. *Wykorzystanie muzeów w pracy kulturalno-oświatowej* czy *Z prac Komisji Oświatowej PTA*.

Pracownicy Muzeum udzielali wywiadów dziennikarzom na temat aktualnych osiągnięć oraz dostar-

czali materiałów do notatek i artykułów prasowych a także audycji radiowych i telewizyjnych.

Na koniec nie sposób nie wspomnieć o zaawansowanych już pracach zespołu naukowego nad scenariuszem do nowej wystawy, jaka zostanie urządzona w Pałacu Górków oraz o pracach związanych z wymienioną już wystawą zagraniczną, pt. „Początki miast polskich w świetle badań archeologicznych.

ADMINISTRACJA

W okresie sprawozdawczym Muzeum kierował nadal doc. B. Kostrzewski, mając dwóch zastępców: do spraw naukowych — mgr. S. Jasnosza i administracyjnych — B. Kubiaka. Organem pomocniczym dyrekcji było kolegium naukowe składające się z wszystkich pracowników naukowych. Bardzo pozytywnie i owocnie przebiegała współpraca dyrekcji z Radą Zakładową. Skład Rady przedstawiał się następująco: przewodniczący — mgr W. Śmigiełski, zastępca przewodniczącego — dr T. Malinowski, sekretarka — Z. Smoleniowa, skarbniczka — M. Kaletówna, oraz członkini — mgr E. Naumowiczówna. W roku sprawozdawczym opracowano statut muzealny, który został przedłożony do zatwierdzenia Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Poznaniu. Sporządzono także schemat organizacyjny Muzeum.

Dyrekcja Muzeum wespół z kolegium naukowym oraz kierownikami poszczególnych działów opracowała szczegółowy plan pracy placówki na 1965 r. a także plan perspektywiczny na lata 1966—1970.

Personel Muzeum wraz z Oddziałem w Gnieźnie liczył 49 osób, w tym 35 działalności podstawowej, 8 administracyjnej i 6 pracowników obsługi. W ciągu roku skład personalny uległ nieznacznym zmianom. Odeszło siedmiu pracowników, a przyjęto sześciu nowych. 31 XII 1963 r. odszedł mgr Witold Armon, długoletni i wybitny pracownik naszego Muzeum.

W uroczysty sposób żegnano odchodzące na emeryturę dwie zasłużone pracowniczki: Walentynę Śniatałową i Zofię Springerową. Z powodu złego stanu zdrowia odszedł również w 1964 r. długoletni pracownik Muzeum, modelarz Wiktor Bromski. Na własną prośbę zwolniono sekretarkę Muzeum, A. Maślanową, oraz B. Chabowską z Oddziału gnieźnieńskiego. Zwolnione miejsca zajęli: mgr M. Malinowska — kierowniczka biblioteki, J. Judzińska — starsza pomocnica muzealna, G. Szymańska — kasjerka, T. Wereszko — pomocnik muzealny oraz w Oddziale w Gnieźnie A. Przybylska — księgową i K. Jarczyński — pracownik nauko-oświatowy. Dwóch pracowników naukowych otrzymało awanse w związku z przegrupowaniem.

Wszystkie naprawy bieżące w Muzeum oraz na terenie Rezerwatu Archeologicznego w Gieczu wykonywały pracownice: stolarska i mechaniczna. Pierwszą kierował W. Gromacki, drugą J. Racek.

W odbudowie Pałacu Górków zanotować należy dalsze postępy. W roku sprawozdawczym oddano całość w stanie surowym zamkniętym, wykonano część instalacji centralnego ogrzewania, elektrycznych i wodno-kanalizacyjnych, wreszcie rozpoczęto prace wykończeniowe wewnątrz. Przewiduje się, że rozpoczęcie przeprowadzki do nowego gmachu nastąpi w połowie 1965 r.

Prace społeczne

Już od kilku lat Muzeum nasze sprawuje opiekę nad Szkołą Podstawową w Gieczu. W roku sprawozdawczym znalazło to wyraz m. in. w udziale przedstawicieli Muzeum w uroczystościach z okazji Międzynarodowego Dnia Nauczyciela oraz w pomocy okazanej młodemu absolwentom tej szkoły w zapisach ich do techników i szkół średnich.

Wiosną 1964 r. niektórzy pracownicy Muzeum wzięli udział w akcji zazieleniania na terenie rezerwatu w Gieczu.